

Lärarbyten orsak till lässvårigheter

sviker

Skoleman som i Göteborg har visat på problem för eleverna. Skolforskare Margareta Grogam i lärarbyten och problem för eleverna. Skoleman som i hennes avhandling om lässvårigheter för

Tänk efter: 20 000 partiella analfabete.

HÄR FINNS VÄNNER

I dagarna går en landsomfattande sammanheter Aktionsgruppen för kunskap i skolan till första hand med en periodisk publikation som "äpplet" (kostar 15 kr och kan rekvireras som Hammarström, telefon 0152-156 44) och som innehåller några utomordentligt stimulerande uppsatser om hur vårt bildningssamhälle ser ut idag och vart det är på väg. Boken är ett personligt credo av Artur Hammarström som utvecklas upp på anslagstavlan i skolan. Den innehåller också en del "gissningar".

Allan Fagerström

Donald Broady: Analfabetismdebatten som exempel

Nej, de svenska forskningsresultaten hittills tyder inte på att läs- och skrivförmågan i största allmänhet skulle ha försämrats, och ytterligt få elever lämnar skolan som analfabeter i vanlig mening. Det är Ebbe Lindells och det är Erik Wallins slutsats i intervjuerna härintill. Vi har heller inte sett att någon annan forskare lyckats

visa något annat. De få studier över tid som gjorts tyder på att somliga färdigheter kanske förbättrats något medan andra möjligen försämrats en gnutta i vissa avseenden, om man jämför samma andel av en årskull. Det är dock marginella skillnader; de avgörande förändringarna har skett utanför skolan och den väsentliga frågan är förstas

inte om det var bättre eller sämre förr utan vad eleverna idag bör kunna för att reda sig i livet.

Ändå har t ex uppgiften att 20 000 "analfabeter" årligen lämnar skolan cirkulerat i pressen sedan 1975 och gör det alltså jämt. Bakgrunden var att Hans O Grundin i Linköping hade infört "analfabet" och några liknande ord.¹

Med "funktionella illiterata" avsåg han helt enkelt den grupp i hans eget undersökningsmaterial som i åk 9 läste sämre än en genomsnittlig sjätteklassare. Beroende på vilken typ av färdighet man mäter, hamnar 15–20% av en årskull, dvs uppemot 20 000 elever, under den gränsen. Detta sk årskurs 6-kriterium föreslog Grundin som ett rimligt mål för grundskolan. Åtminstone så bra som en genomsnittlig sjätteklassare borde den som lämnar grundskolan kunna läsa. Årskurs 6-kriteriet innebär således bl a att om nivån i skolan höjs så att sjätteklassarna blir bättre läsare, i så fall ökar antalet "funktionella illiterata" i landet. Det är alltså fråga om ett relativt mått och inget absolut, och det säger i sig ingenting om vad man behöver kunna för att reda sig senare i livet. Årskurs 6-kriteriet är helt enkelt ett mått bland många andra, och praktiskt i vissa sammanhang som Grundin diskuterade.

När man sen i vulgärdebatten struntade i Grundins diskussion, och kallade alla som inte nådde upp till årskurs 6-kriteriet "funktionella analfabeter" eller tom "analfabeter" rätt och slätt, tömde man orden på varje rimligt innehåll. Så uselt läser inte sjätteklassare. Och samtidigt gjorde man det svårare för lärare och föräldrar att förstå hur skolan fungerar och problemen med läsundervisningen.

Massmediadebatten om analfabeterna är ett tydligt exempel på vad som händer när forskningens diskussioner och resultat rycks loss ur sina sammanhang för att journalister ska göra nyheter och föra att debattörer ska få tillfälle att köra fram sina käpphästar. Ett annat exempel som nämns av Monica Ågren i en genomgång av sjuttioalets forskning om läs- och skrivförmåga, är pressens behandling av Torsten Lindblads rapport 1979 om **klasslärarkandidaternas basfärdigheter i svenska vid utbildningens början**:

I rapporten redovisas resultatet av ett diagnostiskt prov som givits åt nyintagna låg- och mellanstadielärarkandidater åren 1975–78. Syftet med testet var att ta reda på vilka kan-

didater som behövde stödundervisning i rättstavning, ordkunskap och grammatik. Att erbjuda sådan stödundervisning kan vara lovvärt. Att testa kandidaternas kunskaper blir då ett viktigt led, likaså att dokumentera testresultaten. Men varför är dessa resultat så intressanta för allmänheten att de flesta dagstidningar samt radio och TV ger stort utrymme åt dem? Och varför förvanskar man resultaten så?

I en artikel i SvD 19/3 1979 står rubriken: "Larm i Göteborg: Blivande lärare kan inte svenska." I ingressen står sedan: "Hälften av blivande lärare på låg- och mellanstadiet har så bristfälliga kunskaper i svenska att de behöver stödundervisning". Och i Arbetet finns dagen därpå följande rubriker: "Larmrapporten visar: Lärarna kan inte stava rätt", och "Hälften av alla blivande lärare dåliga i svenska". Vari består förvanskningarna? Man glider från nyintagna kandidater till lärare. Man skriver som om det gällde alla kunskaper och färdigheter i svenska fastän proven bara mäter stavning, ordkunskap och grammatik. I rapporten sägs att 20–30 % av de studerande ligger under den av provkonstruktörerna valda gränsen för godkänd prestation på varje delprov, och att ungefär hälften är i behov av stödundervisning på minst ett av dessa delområden. Detta blir i artiklarna till att hälften av alla lärare är dåliga i svenska.²

skriver Monica Ågren, och tillägger: "Det stora intresset för den här rapporten hänger förmodligen samman med att ordet basfärdigheter förekommer i titeln".

Det kan nog vara sant och det är trist att basfärdighetsdebatten är så torftig. Problemen med läs- och skrivundervisningen vore värda att tas på större allvar, och de generaliserande föreställningar om sjunkande färdighetsnivå som cirkulerar i debatten öppnar för förenklade reaktionära (i betydelsen bakåtsträvande) lösningar: om ungar lärd sig mer förr, var tydligen skolan bättre förr; varigenom alla försök att finna nya vägar misstänkliggöres.

Kanske är vi på väg mot en basfärdighetsdebatt av amerikansk typ:

Back to basics

Förmodligen har vi bara upplevt början av debatten om basfärdigheter. Åtminstone att döma av situationen i USA, där back to basics-rörelsen sedan flera år är en dominerande ideologisk strömning som präglar inte bara skoldebatten ut-

an även klimatet på många skolor. Det som händer i USA brukar drabba oss för eller senare, så det kan vara bra att vara lite förberedd; särskilt som den planerade decentraliseringen av skolan kan innebära en situation mer lik den amerikanska, med starka föräldrapinioner, mera olikartade skolor osv.

Det är väsentligt att veta att de amerikanska kraven om återvändande till "basics" – varmed främst avses basfärdigheterna i läsning, skrivning och räkning – är sammanflätade med krav om ökad disciplinering av eleverna. Vanligen finns i botten föreställningar om vad elever en gång, låt oss säga på femtioalet, med framgång levde upp till. Barn kan åter lära sig acceptera vuxenauktoritet. Och de elever som sätter vuxenauktoriteten i fråga, ska utsättas för vuxenmakt, inte förhandlas med. Logiken är enkel: Vuxna vet bäst.

Hela denna tankegång är förstas blåögd. Man kan, som Alex Molnar³ gjort vid något tillfälle i den amerikanska debatten, jämföra med äkten-

skapet, ett annat område där femtiotalnormerna ersatts av andra normer. Det är uppenbart för de flesta att man idag, även om man skulle vilja, inte kan råda människor med samlevnadsproblem att återvända till femtiotalnormer: mannen som försörjare och husfar, hustrun hemma och undergiven. Ändå är det just sådana råd disciplinryttarna inom back to basicsrörelsen ger lärarna; de upplyser dem om att de misslyckas för att de är för eftergivna och släpphänta – "permissiveness" är det vanliga skällsordet i sammanhanget – och att de kan slippa misslyckas bara om de gör det omöjliga, nämligen att anpassa sjuttioalverkligheten och sjuttioalbarbarnen till femtiotalens standard.

I USA har debattens krav på basfärdighetsträning i de tre r:en (reading, writing and arithmetics) lett till fragmentarisering av undervisningsinnehållet. Skolan utsätts på många håll för ett hårt tryck från föräldrapinioner – och det är inte alls de förfördelade barnens föräldrar som går i första ledet. Sådant kan vi ha att vänta också i

Hatten av för Bokcaféts nya Katalog!

Nu kommer Bokcaféts nya Katalog 82/83!

Den innehåller över 400 titlar pedagogik, och sammanlagt omfattar katalogen ca. 10 000 titlar samhällskritisk facklitteratur.

Katalogen täcker in de viktiga böckerna och tidskrifterna på svenska, engelska, danska, norska, tyska och i viss mån franska och spanska.

Bokcaféts Katalog 82/83 är oumbärlig.

BOKCAFÉTS BOK OM BÖCKER

Tillsammans med Katalogen ger Bokcafé även ut en »Bok om Böcker», en artikelsamling där ett 20-tal författare tar sig an olika ämnen, från Vardagsliv till Vetenskapsteori. Bl.a. skriver Donald Broady om »Utbildning som reproduktion» och Jan Thavenius om »Litteraturpedagogik».

Aktuella forskningsrön och tvisteämnen presenteras och framför allt ges massor av lästips.

Om du sätter in 50 kr på postgiro 63 86 61-9, så får du Katalogen och Boken om Böcker med posten.

Bokcafé i Lund, S:t Petri Kyrkogata 7, 222 21 Lund, 046/14 71 04

Sverige. Ty den här ideologiska strömningen har materiella betingelser med motsvarigheter också i Sverige. I den ekonomiska expansionsperioden efter andra världskriget fanns faktiska uppstigningsmöjligheter för enskilda individer att peka på. Föräldrarnas uppoffringar ledde i många fall till att barnen fick det bättre än de själva. Ännu för tio, tolv år sedan kunde eleverna sluta skolan och få ett hyfsat jobb, eller åtminstone hoppas att deras barn i sin tur skulle nå framgångar. Var och en som verkligen försökte kunde lyckas, tycktes det.

Idag, med en krympande i stället för expanderande arbetsmarknad, är läget ett annat.

Den materiella grunden för dessa föreställningar om individens gränslösa uppstigningsmöjligheter har nu ryckts undan. Men denna nya situation uppfattas inte som ett samhällligt problem, utan utmålas som individuella "misslyckanden" i ofantligt antal. Och skolan görs ansvarig för elevernas individuella karriärmöjligheter och eventuella "misslyckanden".

På 60-talet pratade radikalt skolfolk gärna för friskolor, och idag kallas var och varannan amerikansk skola "alternativ". Denna mångfald gör mönstret mindre synligt; en och annan skola lyckas bevisligen med ett renodlat back-to-basics-program, når goda resultat och visar att det minsann går bara lärarna vill och är mindre eftergina. Men tittar man närmare på en sån skola kan man slå sig i backen på att selektionen är hård, antingen när det gäller rekrytering av elever, eller också så att de elever som lyckas dåligt kickas ut.

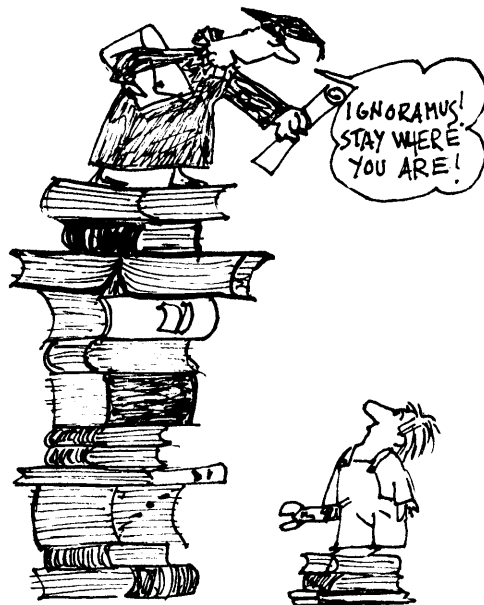
Och det är ju en elegant lösning i systemets intresse: Så länge föräldrarna säger att lärarna är eftergivna och lata, och så länge lärarna säger att eleverna är lata, att svarta barn är obildbara . . . så ställer ingen frågorna om den ekonomiska och politiska makten. Utbildning uppfattas som en moralisk eller rent teknisk fråga. Utbildningsforskningen inriktas på undervisningstekniska lösningar, istället för att undersöka frågan varför 20% eller fler av eleverna "misslyckas".

Och allt samverkar till bilden av det klasslösa samhället med uppstigningsmöjligheter för envar som är villig att "try hard". Skulle någon drista sig att ifrågasätta hållbarheten hos back to basics-rörelsens analyser och realismen hos åtgärdsförslagen, vet representanterna för denna rörelse svaret: Vad menar du, vill du att 20% av ungarna inte ska lära sig läsa? Det argumentet känner vi igen från vår egen skoldebatt.

Att dölja sociala sammanhang

Kanske får vi snart en liknande debatt i Sverige när decentraliseringen av skolan tar fart och därmed lokala maktkonstellationer och föräldrapositioner kan få större inflytande.

Det finns illavarslande tecken. I den aktuella svenska debatten cirkulerar allmänna föreställningar om försämrade basfärdigheter tillsammans med illa underbyggda påståenden om orsakerna därtill, påståenden som fördunklar de sociala sammanhangen och gör lärare, elever och föräldrar sämre rustade att begripa och göra något åt problemen. Den ene debattören hävdar att orsaken är att det finns för mycket LTG-metod i

Makten över ordet 3: Att lära sig mindervärdes-känslor. Ur idac document nr 16/17

skolorna, den andre att det finns för lite LTG-metod. Det senaste tillskottet i floran av orsaksförklaringar är att "analfabetismen" skulle ha täta lärarbyten på lågstadiet som orsak. Det är förstås en otillständig förenkling. Otaliga undersökningar har visat att vissa ungar, speciellt barn till utbildade föräldrar, systematiskt missgynnas i skolan, på alla upptänkliga sätt. Att rycka lös ett enda av alla dessa sätt – täta lärarbyten på lågstadiet – och utpeka detta som "orsak" till dålig läsförmåga, är att förväxla samvariation med orsakssamband, och beslöjar skolans systematis-

land. Och länge därefter betraktades det som en hemmets uppgift att lära barnen läsa. När de kom till folkskolan skulle de redan kunna läsa hjälpligt.

Låt oss avslutningsvis lyssna till två provokationer, Siegfried Bernfeld och Ivan Illich, som vill sätta vår tilltro till den institutionaliserade läsundervisningen ifråga. Först Siegfried Bernfelds radikala tvivel i agitationsskriften *Sisyphos eller utbildningens gränser*, så tidigt som 1925:

Undervisningen är konservativ. Dess organisation är det i synnerhet. Den har aldrig förberett en strukturförändring av samhället. Alltid, utan undantag, har undervisningen varit en följd av det som redan ägt rum.

Vill det säga: undervisningen innebär inga framsteg? Nej den innebär inga framsteg, som den ängsliga stämman som ställer denna fråga menar. Men hur är det med t ex analfabetismens avskaffande? Det faktum att 98 procent av människorna, i de kultiverade, utvecklade länderna, kan läsa och skriva, vilket helt och hållet skulle vara skolpliktens förtjänst – skulle detta inte vara något framsteg?

Jag kan faktiskt inte finna att kännedomen om läsandet och skrivandet i största allmänhet förtjänar att värderas som framsteg. Skriften

är ett kommunikationsmedel som i likhet med järnvägen eller radion förmedlar kommunikationen mellan i rummet åtskilda människor, och skriften har försteget att utgöra vårt verktyg för kommunikationen med de döda och ännu ofödda. Om alla människor lär känna skriften, så motsvarar det ungefär sakförhållandet att nästan alla människor vet hur man använder järnvägen, vilket snart kommer att gälla också för flygmaskinerna. Men att någon kan resa med järnväg är en kulturneutral angelägenhet. Frågan gäller om han tar tåget till Rom för att slippa från polisen i Wien, för att arbeta i Rom, för att pliktskyldigast beundra Sixtinska kapellet, eller lära känna vinpriserna eller vad annat bruk han vill och kan göra av den vackra uppfinningen att resa per järnväg till Rom. Jag är inte övertygad om att ett värdigare bruk av skriften eller det tryckta ordet i största allmänhet kommit till stånd sedan kännedomen därom blev mer spridd tack vare skolplikten, eller egentligen tack vare uppfinningen av rotationspressen.

Någon kunde invända att man inte behöver lära sig åka tåg, som man kan "av sig själv", till skillnad från läsinläringen som är en nödvändighet för att öppna varje möjlighet till kultur. Men också läsundervisningen är nära nog överflödigt. Varje barn som är någotsånär vid

Före folkskolans införande. Läsrummet i byskolan förhör några flickor. Pojkarna arbetar med läxorna. Ur Erik Lindorm, Vårt kristna arv, 1952

Makten över ordet 4: Kolportör i en småländsk stuga. Under 1800-talet spreds det tryckta ordet bland annat genom kringresande kolportörer, som framflr allt sålde religiösa skrifter. Inom kyrkan sågs denna okontrollerade verksamhet med oblidra ögon. Svensk Kyrkotidning skriver 1855: "...kolportörväendets vådor för kyrkans bekännelse och ordning ligga i öppen dag, och dess åsyftade välsignelse bör hos oss på en annan och säkrare väg med Guds hjälp kunna åstadkommas." Ur Vårt kristna arv.

sina sinnens fulla bruk behöver för den skull ingen sjuårig skolplikt, ja inte ens ett år i skolan. Förr i tiden framstod läsandet som en verklig konst, men jag kan slå vad om att idag kan hela saken stökas undan på ett par veckor om man slipper skolpedagogiken; i skolan krävs ytterligare några månader.¹³

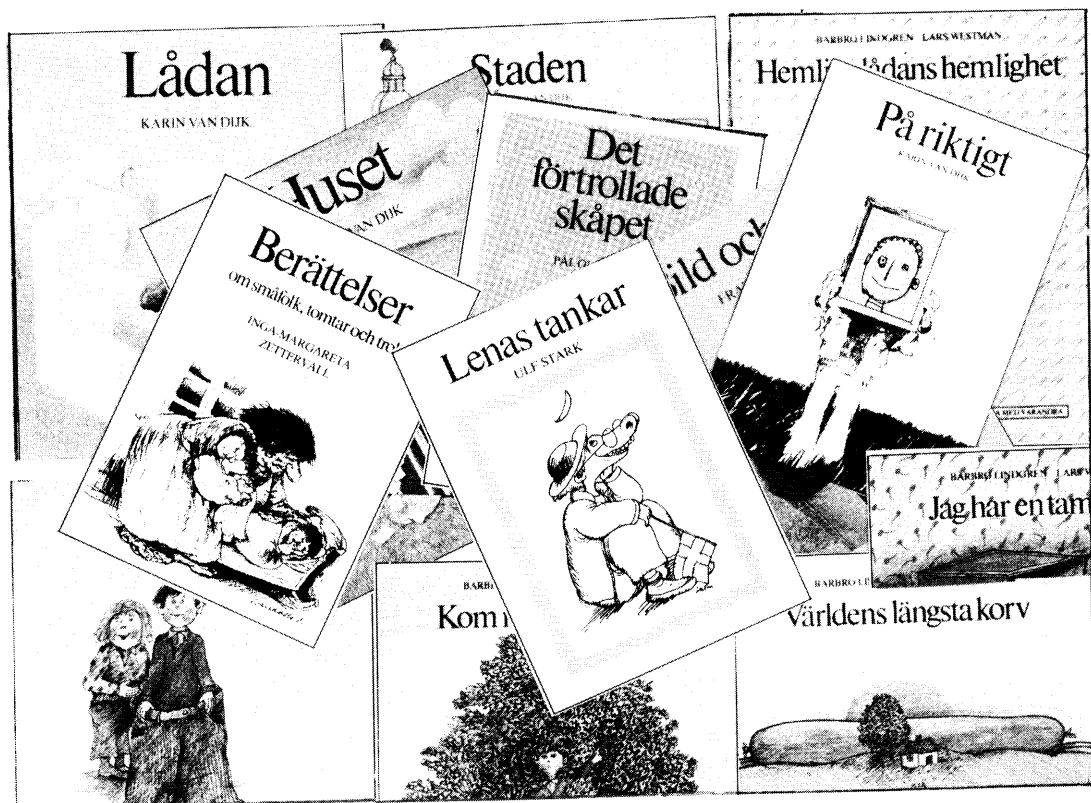
Till sist ska jag återberätta en historia, utan att tillfullo kunna garantera sanningshalten. Källhänvisningar saknas i det manuskript, "Vernacular Values"¹⁴, i vilket Ivan Illich redogör för följande märkvärdiga händelser:

Låt oss, föreslår Illich, redan nu börja förbereda en världsomspännande festival år 1992 till hufvständet av femhundraårsminnet av "utbildningsfärens" uppkomst. Utbildningsfären skapa-

des nämligen den 18 augusti 1492.

Augusti månad året 1492 brukar ihågkommas för att drottning Isabella av Spanien äntligen beslöt ge efter för Christopher Columbus tjat, och lät honom avsegla till Indien. Med ombord fanns en arabisk tolk (för samtalen med mogulernas Stor-Khan) och till sin död förblev Columbus förvissad om att han verkligen gjort en stor upptäckt, nämligen en västlig sjöväg till Indien.

Men det är en helt annan upptäckt, eller snarare uppfinning, Illich föreslår att vi ska celebrera. En spansk språklärd, Elio Antonio de Nebrija, hade låtit trycka en kastiliansk grammatik som han den artonde augusti fjortonhundranittio två presenterade för drottning Isabella tillsammans med ett förslag. Visserligen är Nebrija mindre lyckosam än Columbus i att vinna drottningens

Makten över ordet 5: De traditionella läsläroren – som Nu läser vi eller ELSI, för att ta två exempel som omnämns i detta nummer av Krut – har varit goda investeringsobjekt för läromedelsförlagen. Ulrika Leimars LTG-metod bygger på barnens egna texter och förutsätter ingen lärobok i läsning. Men för Liber Läromedel har marknaden av naturliga skäl inga gränser. Då man väl insett vilken marknad här fanns, har man tjänat pengar på att sälja över 20 olika böcker om LTG till lärare som försöker arbeta utan lärobok. På förlaget är man – på Kruts fråga – mycket angelägen om att det inte är fråga om läroböcker "i egentlig mening", istället vill man tala om "LTG-inspirerat material".

bevågenhet, men hans förslag är så epokgörande att Illich tillerkänner honom äran av att ha uppfunnit utbildningssfären.

Denne De Nebrija gör sin drottning uppmärksam på att i Spanien har latinet degenererat till en sådan rotväliska att inget språk värt namnet, inget konstspråk, inget skriftspråk, längre existerar. Efter att ha ägnat tjugo år åt att försöka återupprätta det klassiska latinets ställning i Spanien, har Nebrija nu kommit på en helt ny tanke: att skriva en grammatik även för folkspråket, för kastilianskan. Och han hade låtit förfärdiga en sådan och kunde nu för Isabella presentera den första grammatik som någonsin skrivits för något levande

uropeiskt språk. Inom den europeiska kulturretsen uppfattas nämligen en grammatik som en samling föreskrifter för hur språket **bör** användas. På andra håll – Illich nämner Indien, man kunde tillfoga modern språkvetenskap – uppfattas grammatik i stället som beskrivningar av existerande språkbruk. I Europa uppfattades språket som naturligt. Man skriver inte regelböcker för hur naturen bör uppföra sig. Möjligheten att skriva en kastiliansk grammatik, dvs att uppställa regler för ett existerande, levande folkspråk var alltså en ny och revolutionerande tanke.

För att hon skulle uppfatta brukbarheten i hans

uppfinring, att göra kastilianskan till ett konstgjort språk, en artefakt, fäste de Nebrija sin drottningens uppmärksamhet vid den okontrollerade utbredningen av läsandet som följt på tryckeriteknikens utbredning. De Nebrija och hans generation kunde minnas tiden före tryckeritekniken så som vi kan minnas tiden före teven, och läsandet, förut förbehållet ett fåtal, hade på bara en mansålder blivit vida spridd och diverse tvivelaktiga broschyrer och flygblad cirkulerade utom räckhåll för härskarnas kontroll. Men, menar de Nebrija, läsandet kunde omvandlas till ett kontrollinstrument i härskarens händer, nämligen genom införandet av **undervisning** i läsekonsten. Också detta var en ny tanke; tidigare hade man lärt sig läsa genom att kika över axeln på någon läskunnig eller så (man läste ju högt; tyst läsning är en sentida uppfinring).

Om drottning Isabella ville stödja detta upprättande av läsundervisning och bidra till att skapa ett konstgjort språk, som följde vissa centralt fastlagda regler, skulle hon erhålla hierarkier av människor i statsapparaten, skilda nivåer i behär-

skandet av det konstgjorda språket, och centralt utfärdad legitimation att undervisa i språk och läsekonst. Läsekonstens utbredning skulle kunna hejdas. Men Isabella avvisade de Nebrijas förslag. Hon uppfattade inte det storstilade i hans erbjudande om "en förmålning mellan imperiet och språket". Förmodligen var tanken alltför radikal; drottningen intog den traditionella ståndpunkten att folkspråket var undersåtarnas ensak över vilken suveränen inte hade någon rätt att råda . . .

Så långt Ivan Illich berättelse om den framsynta de Nebrija. Visserligen misslyckades denne med att vinna drottningens öra för sitt förslag, men tanken var född och därför vill Illich datera "den pedagogiska sfärens" uppkomst till året 1492. Dagens härskare besväras inte längre av några betänkligheter när det gäller rätten till kontroll över folkspråket. Och **undervisning** i läsekonsten är en så etablerad företeelse att vi numer tror att läsundervisning och att lära sig läsa är samma sak.

Är det det? ■

Noter

1. Hans O Grundin: *Läs- och skrivförmågans utveckling genom skolåren* Sth: Liber 1975.
2. Monica Ågren: "Vad fick vi veta om svenskarnas läs- och skrivförmåga under 70-talet" i *Läs och skrivundervisningen i grundskolan. Rapport från en konferens, anordnad av skolöverstyrelsen, 1980-02-14-15 i Södertälje*, Sth: Sö, Fou-byrå, 1980.
3. Flera av de följande synpunkterna har Alex Molnar framfört i den amerikanska debatten.
4. Vilket skett i diskussionen om ett avhandlingsarbete av specialläraren Margareta Grogarn om *Dålig läsning* (Lund: Liber 1980).
5. En diskussion som inspirerades av Basil Bernsteins allra tidigaste uppsatser från sextiotalets början om skillnader mellan arbetar- och medelklasspråk.
6. Sedan Eva Lis Bjurman inlett en debatt om klasskillnader i barns miljöer i *Pockettidningen R* 1976:6. Jfr Eva Lis Bjurmans sammanfattande bok *Barn och barn, Om barns olika vardag*. Lund: Liber 1981. (Att höghusboendet i debatten utnämndes till "orsak" till arbetarbarnens svårigheter ska dock inte Eva Lis Bjurman lastas för.)
7. Arfwedson, Goldstein, Lundman: *Skolan och lärarna*. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, 1980.
8. Andersson, Arnman, Jönsson i *Skolledaren* 1981:2, s 9.
9. Rapporterna från projektet "Social segregation i grundskolan" kan beställas från Sociologiska institutionen, Box 5132, 220 05 Lund.

10. Exempelvis Ingemar Emanuelssons vid Pedagogiskt centrum, Stockholm.

11. Andersson, Arnman, Jönsson i *Skolledaren* 1981:2, s 12.

12. Egil Johansson och hans medarbetare är verksamma vid Demografiska databasen, Umeå universitet och har via synnerligen omfattande undersökningar av husförhörlängder och annat kunnat konstatera att läsekonsten på många håll hade en anmärkningsvärd utbredning bland allmogen i Sverige. (Det bör tillfogas, att den tidens läsekonst förstås inte kan likna dagens utan handlade om att mer eller mindre rabblande läsa katekes och bibliska stycken osv; men det var ju en för den tiden funktionell läsning).

13. Siegfried Bernfeld: *Sisyphos oder die Grenzen der Erziehung* (1925). Fr/M: Suhrkamp 1967, s 119f.

14. Ivan Illich har nämligen funnit på ett listigt sätt att ge sina idéer maximal spridning: Han duplicerar dem nyskrivna manuskript i fyra eller fem exemplar som han lämnar ifrån sig med noggranna förhållningsorder att de är preliminära och inte får visas för andra. Varefter ryktet flyger och snart cirkulerar ett otal rovtryck världen runt. Just det manuskript som här refereras, "Vernacular Values", har senare tryckts som IDac-dokument och finns nu utgiven på engelska: *Shadow Work* (Marion & Boyars). En svensk översättning kommer i höst på Symposion/Fri Press.

Ivan Illich: Vardagliga värden

Kan beställas från Fri Press/Symposion Bokförlag, Forsåkersgatan 47, 431 33 Mölndal.